

Asia: VN/34515/2024

Kommentointipyyntö: Sivistyksestä suunta Suomelle - Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio vuoteen 2040

1. Suomi on sivistyksen, demokratian ja tieteen vapauden edelläkävijä.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Visiotekstissä virheellisesti todetaan, että tieteen vapaus olisi turvattu Suomessa, kun todellisuudessa suomalaisetkin tutkijat saavat yhä enenevässä määrin kuunnella vihapuhetta ja painostusta, jos kertovat omista tai kollegoidensa tutkimustuloksistaan (esimerkkinä julkisuudessa esillä ollut Timo R. Steward ja Israelin sotatoimet Palestiinassa). Myöskin Suomen sijoitus kansainvälisessä tieteen vapauden indeksissä laskenut: vuonna 2025 Suomi tippui akateemisen vapauden vertailussa 38 sijaa ja kuului 34 maan joukkoon, joissa heikkeneminen oli tilastollisesti merkittävää. Asiaa ovat kommentoineet mm. alan johtavat ammattiyhdistykset kuten Professoriliitto, Tieteentekijät ja OAJ sekä Suomen Tiedeakatemia ja Nuorten Tiedeakatemia.

”Tieteellä on itseisarvo: uutta luovaa tutkimusta arvostetaan ja tieteen vapaus on turvattu. Kriittinen ajattelu ja avoimuus ovat turvallisuuden ja vakauden perusta. Tiede, taide ja kulttuuri vahvistavat ajattelu- ja innovaatiokykyä.” Tämä on tietysti tavoitteena hyvin muotoiltu mutta tieteen itseisarvo ei ainakaan tällä hetkellä painotu riittävästi julkisessa keskustelussa. Jos tieteellä tosiaan on itseisarvo, pitäisi panostaa enemmän perustutkimukseen eikä vain ”innovaatioihin”. Tieteen vapautta rajoittaa tällä hetkellä vakavasti myös riittävän pitkäkestoisen tutkimusrahoituksen puute.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

"Korkeakoulut ja tiedeyhteisö edistävät toimintamalleja, joilla ehkäistään ja puututaan häirintään, painostukseen ja epäasialliseen vaikuttamiseen."

Joo hyvä, mutta voisivatko myös tiedeyhteisön ulkopuoliset tahot (erityisesti ne jotka tätä häirintää harjoittavat) edistää näitä toimintamalleja? Kuinka poliitikot osaisivat jättää tutkijat ja esimerkiksi akatemian rahoittamat tutkimusprojektit maalituksensa ulkopuolelle?

Sivistyksen tukemiseksi ei ole mainittu lainkaan toimenpiteitä! Sivistyksen tukemisen yhteydessä pitää muistaa, että kyse ei ole ainoastaan korkeakoulujen toiminnasta, vaan olennaista on myös, että perus- ja toisen asteen koulutuksessa kaikki saavat sivistyksen kannalta olennaisia tietoja ja taitoja, kuten kriittisen ja itsenäisen ajattelun ja argumentoinnin taitoja.

On tärkeää, että lainsäädännön uudistamistarpeet mainitaan. Riittävän perusrahoituksen turvaaminen olisi kuitenkin syytä mainita myös toimenpiteenä: vakaa rahoituspohja luo tutkijoille mahdollisuudet toteuttaa tutkimustyötä vapaasti ja luovasti, mikä vaikuttaa laajemmin myös yhteiskunnan sivistystasoon ja demokratiakehityksen tukemiseen. Nykyinen pätkäapurahoista ja - töistä kilpailu on haitallista myös tutkijoiden hyvinvoinnin kannalta.

2. Koulutus kuuluu kaikille ja mahdollisuuksia lisätään erityisesti nuorille.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Yliopistojen oppilaaksiottomääriä nostettu, mutta rahoitusta yliopistoille ei ole kasvatettu samassa suhteessa, joka johtaa opetuksen tason väistämätömään laskuun.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

"Korkeakoulut rakentavat työelämän kanssa jatkuvan oppimisen tarjonnasta yhteiskunnan ja elinkeinoelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin joustavasti vastaavia, työelämän tunnistamia ja tunnustamia vetovoimaisia tutkintoa pienempiä kokonaisuuksia työelämässä jo oleville."

- Tämä kuulostaa siltä, että korkeakoulujen halutaan järjestävän jotain pilipalikkokonaisuuksia työssäkäyville, jonka päätteeksi jaetaan 'suorituksesta' diplomi työnantajalle näytettäväksi.

"Säädetään tohtoritutkintojen tavoitteellisesta suorittamisajasta ja poistetaan lisensiaatin tutkinto tieteellisenä ja taiteellisenä jatkotutkintona tutkintorakenteesta."

Tohtorintutkinnon laatu kärsii: vaadittavien opintopisteiden määrä on tippunut puoleen alle kymmenessä vuodessa ja julkaisujenkin määrä on pienentynyt artikkeliväitöskirjoissa. Valitettavasti kaikki jatko-opiskelijat (etenkin tohtoripilotti huomioiden) eivät realistisesti pysty suoriutumaan laadullisesti pätevän väitöskirjan tekemisestä tavoiteajassa. Mielestäni laadusta tinkimisen sijaan tulisi opintojen puolivälissä olla checkpoint, jossa osa jatko-opiskelijoista ohjeistettaisiin suorittamaan lisensiaatin tutkinto.

Liittyen kohtaan "kohdennetaan koulutustarjontaa ... kestävää kasvua ... tukeville aloille" (s. 8): Puhe kestävää kasvua tukevista aloista on ihan sanahelinää ilman konkreettisia kriteereitä siitä, mitkä tällaisia aloja voisivat olla. Nykytilanteessa kaikenlainen viherpesu menee niin hyvin läpi, että tällainen kestävyyskriteeri on luultavasti täysin merkityksetön. Maininta kestävää kasvua tukevista aloista on merkityksellinen ainoastaan, jos nämä alat eksplisiittisesti valitaan prosessissa, joka on politiikasta riippumaton ja perustuu tutkitun tiedon hyödyntämiseen. Esimerkiksi Kestävyyspaneelin asiantuntijuutta pitäisi vahvasti hyödyntää ko. alojen rajaamisessa.

Kohta "Korkeakoulut hyödyntävät hallinnossaan ja lakisääteisessä toiminnassaan tekoälyä rohkeasti ja vastuullisesti."(s. 8) - sanan "rohkeasti" voisi poistaa, koska vastuullisuuden tulee olla ensisijaista. Vastuullisuus voi vaatia, että tekoälyä nimenomaan ei käytetä rohkeasti erilaisista riskeistä ja haitoista välittämättä.

Miksi lisensiaatin tutkinto olisi syytä poistaa? (s. 9) Ehdotusta on vaikea arvioida, koska sen perusteita ei ole luonnoksessa kerrottu, mutta eikö lisensiaatin tutkinnon kehittäminen ja sen tunnustuksen lisääminen olisi perusteltua? Lisensiaatintutkinto voisi olla tapa tarjota maisteritason jälkeistä koulutusta henkilöille, jotka eivät tähtää akateemiselle uralle. Näin maisterintutkinnon jälkeinen opiskelu voisi olla mahdollista entistä suuremmalle joukolle.

Yliopistojen riittävät opetusresurssit täytyy turvata, pelkästä korkeakoulupaikkojen nostamisesta ei ole hyötyä, jos laadukasta opetusta ei ole tarjolla. Myöskään opetustyön arvostuksen vahvistaminen (sinänsä tärkeä tavoite) ei onnistu ilman yliopistojen opetusresurssien lisäämistä. On epäselvää, mitä hyötyä saadaan tohtorintutkinnon tavoitteellisesta suorittamisajasta säätämällä.

3. Luovat osaajat ja kunnianhimoinen tutkimustoiminta uudistavat yhteiskuntaa.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

1 kyllä, täysin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Nyt jo valmistuu tohtoreita työttömäksi pullonkaula ei ole tohtorien määrässä, vaan siinä, että rahoitusta eli työpaikkoja ole tarjolla jo olevien tohtorien pitämiseksi työelämässä. Vuonna 2024 Tieteentekijöiden liiton mukaan n. 70% yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökunnasta työskenteli määräaikaaisessa suhteessa ja stabiilien yliopistosektorin työpaikkojen puute johtaa luovien ja kunnianhimoisten tutkijoiden siirtymiseen pois korkeakoulusektorilta tai pahimmassa tapauksessa pitkäaikaiseen työttömyyten. Luovaa ja kunnianhimoista tutkimusta pitää voida tehdä myös perusrahoituksella.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

Luonnos ei sisällä toimenpide-ehdotuksia kansainvälisten osaajien "pitovoiman" lisäämiseksi. Myöskään tavoite "Tutkimus- ja opetustyö ovat houkuttelevia uravaihtoehtoja" ei saa juuri tukea toimenpiteistä. Esimerkiksi apurahatutkijoiden työskentelyolosuhteiden ja työehtojen parantamisesta voisi aloittaa.

Suomalainen säätiörahoitteinen apurahatutkijakulttuuri on ainutlaatuinen ja ainutlaatuisen epävakaa ja kestämaton verrattuna esim. muihin Pohjoismaihin.

4. Rohkea uudistuminen rakentaa tulevaisuuden osaamista: korkeakoulujen erikoistuminen ja yhteistyö vahvistuvat.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Yhteistyön edistäminen on toki kannatettavaa, mutta "erikoistuminen" tarkoittaa usein käytännössä opetustarjonnan ja tutkimusalojen karsimista, mikä heikentää eikä vahvista tiedekenttää. Uudistuksia tulisi myös tehdä tutkijoiden ja opetushenkilöstön ääniä aidosti kuullen, ei yksistään yliopiston johtoportaalta käsin.

Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet? Ovatko toimet oikeita?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

"OKM käynnistää työn, jossa muodostetaan yhteinen kokonaiskuva korkeakoulujen digitaalisista palveluista, tietojärjestelmistä ja niitä ohjaavista periaatteista." -Ajatuksena kiva, mutta pelkona, että toteutus jää 'Apotiksi'.

Korkeakoulujen erikoistumista ei kannata painottaa liikaa; suomalaisen tiedemaailman kannalta on selvästi parempi, että meillä on monta mahdollisimman laaja-alaista tiedeyliopistoa. Tiede ei ikävä kyllä toimi siten, että voidaan keskitetysti määrätä, mitä tutkitaan missäkin yliopistossa.

5. Kohti kasvua: korkeakoulutuksen ja tutkimuksen rahoitus monipuolistuu.

Onko tavoite perusteltu osana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota? Onko sen sisältöön valittu oikeat asiat?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. miltä osin tavoitetta tulisi muuttaa, miten se tulisi muotoilla?

Ei ole lainkaan selvää, mitä tarkoittaa, että "merkittävin osuus julkisista panostuksista käytetään korkeakoulujen uutta luovaan T&K-toimintaan". Kaikki T&K-toiminta on jossain mielessä uutta luovaa. Vai mitä olisi "vanhaa säilyttävä tutkimus" ja "vanhaa säilyttävä kehitys"? Tällaiset epämääräiset muotoilut antavat paljon valtaa sille, joka saa tulkita niitä.

Mainitaan, että rahoitus kansainvälistyy ja monipuolistuu: eli toisin sanoen Suomi valtiona sysää vastuun rahoituksesta muille toimijoille? Outo on myös positiivinen maininta, kuinka Suomen tutkimusrahoitus on jopa 3%, ikään kuin tämä lähentelisi esim. naapurimaan Ruotsin rahoitusta. Ruotsissa 4% BKT:sta menee TKI-toimintaan, mutta euromääräisesti ero on valtava Ruotsin hyväksi, sillä BKT Ruotsissa on noin 660 miljardia ja Suomessa 300 miljardia.

Riittävä julkinen rahoitus tieteelle on turvattava, "monipuolistuminen" ei saa tarkoittaa sitä, että valtio sysää vastuun tutkimuksen rahoittamisesta muille. Yksityinen rahoitus on toki tärkeää, mutta se ei saa korvata julkista rahoitusta, ja on hyvä tiedostaa, että myös tieteen vapauden näkökulmasta yksittäisten rahoittajien intresseihin voi liittyä ongelmia.

On myös tärkeää huomioida, että jos suomalaisen taidekentän rahoitusta siirretään entistä enemmän kansainvälisille rahoittajille ja kotimaisesta rahoituksesta karsitaan, siirtyy päätösvalta rahoituksen kohteista entistä kauemmaksi suomalaisen tieteenkentän tämänhetkisiä ja tulevia tarpeita aidosti ymmärtäviltä tahoilta.

**Ovatko tavoitteeseen liittyvissä toimenpidesuosituksissa tunnistettu ja siihen valittu olennaiset toimet?
Ovatko toimet oikeita?**

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Esim. puuttuuko toimenpiteitä, tulisiko toimenpiteitä vähentää, edellyttääkö jokin toimenpiteistä muotoilua? Tarkenna miten.

"Korkeakoulut uudistavat OKM:n tuella tutkimuksen ja koulutuksen ulkoista laadunarviointia. OKM hyödyntää yhtenäisempää laadunarviointia korkeakoulujen ohjauksessa." - Tutkimus ja tiede ei saa politisoitua. Tieteen laadunarvioinnin ei tule perustua kulloinkin valloilla olevaan politiikkaan. Kts. USAn meininki.

Jos yliopistojen valtionrahoitusta uudistettaessa olennaisena kriteerinä on "T&K-intensiteetin lisääminen", on huolehdittava, että kaupallisiin sovelluksiin tähtäävä T&K-toiminta ei saa liian suurta painoarvoa muunlaisen tutkimustoiminnan kustannuksella. Arvelen, että tämä muotoilu on kiertoilmaus monien ei-niin-kaupallisten alojen rahoituksen leikkaamiselle. Kuitenkin rahoituksen leikkaamisella voisi olla merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi vision ei-kaupallisten tavoitteiden, kuten sivistyksen, demokratian ja tutkijanurien houkuttelevuuden, toteutumiselle

Tutkimusrahoituksessa pitäisi painottaa riittäviä resursseja perustutkimukseen ja tutkijoiden pitkäaikaisiin työllistymismahdollisuuksiin (tämän pitäisi olla perusedellytys kaikelle tieteenteolle).

Vision tavoitteiden ja toimenpidesuositusten kokonaisuus

6. Puuttuuko vision tavoitteista ja toimenpidesuosituskokonaisuudesta jotain olennaista? Tulisiko jokin osa alue priorisoida tai poispriorisoida?

-

Vision kokonaisuus ja muut osiot

7. Mahdolliset kommentit vision tilannekuvaan liittyen

Vision tilannekuvassa ensin mainitaan sivistyksen olevan kriisissä, (s. 16) mutta silti se nähtävästi unohdetaan tilannekuvan loppuosassa. Esim. T&K-intensiteetin vahvistamista käsitellään kokonaisen kappaleen verran (s. 17), mutta sivistystä ei lainkaan.

Tilannekuvan mukaan tutkijankoulutusta ja tutkijoiden arviointia on "kehitettävä ja päivitettävä vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan tarpeita" (s. 17). Tässä piilee riski, että nykypäivän trendien perässä juostessa unohdetaan arvostaa asioita, jotka ovat tärkeitä läpi erilaisten trendien. Erityisesti on huomattava, että monet sivistyksen rakentamisen kannalta kriittiset ihmistieteet, kuten esimerkiksi historia ja filosofia, saattavat helposti jäädä alakynteen, kun tiedejärjestelmää "päivitetään". Tämä on erityisen tärkeää, koska tilannekuvassa ja toimenpidesuosituksissa ei suoraan mainita mitään keinoja sivistyksen turvaamiseksi ja edistämiseksi.

Ilmaus "vaihtoehtoiset totuudet" olisi syytä pitää lainausmerkeissä. (s. 16) Ilmauksella kuitenkin tyypillisesti viitataan epätosiin käsityksiin. Kun ilmaus "vaihtoehtoisista totuuksista" on omaksuttu kieleen, se luo vaikutelmaa siitä, että totuus ja epätotuus olisivat aina mielipidekysymyksiä.

Ilmaus "akateeminen vapaus ja tieteen vapaus ovat Suomessa turvattuja" (s. 16) olisi syytä muotoilla uudelleen esim. "ovat Suomessa suhteellisen hyvällä tasolla", koska Suomessakin on huolta herättäviä kehityskulkuja, esim. rahoituspäätösten kyseenalaistamista poliitikkojen toimesta.

8. Miten arvioisit visiota ja sen toimenpiteitä kokonaisuutena

Vaikuttaa siltä, että visiossa tungetaan kaikkea yliopistosektorin toimintaa samaan muottiin, ja se muotti on yritysten innovaatiotoiminnan tukeminen. Tämä näkyy siinä, miten toimenpiteet tuppaaavat keskittymään sellaisiin, jotka tukevat tuota innovaatiotoimintaa. Sen sijaan sellaiset tavoitteet kuin sivistyksen ja demokratian tukeminen näyttäivät jäävän sanahelinäksi. Visiossa tulisi paremmin tunnistaa, että monien tutkimusalojen rooliin ei kuulu suoraan palvella innovaatiotoimintaa, vaan vaan kehittää ja ylläpitää juuri noita vaikeasti mitattavia demokratian ja sivistyksen kaltaisia ihanteita.

9. Muut kommentit

-

Hiltunen Riikka
Nuorten Tiedeakatemia - Nuorten Tiedeakatemian puolesta vastasivat
jäsenet Teemu Lari, Nanna Myllys, Maria Kaukonen, Sampsa Holopainen ja
Hannah Kaarina Yoken.